

Waarden in het geding

Het TVVL jaarthema van 2016 is 'Smart Cities - built by technology'. Deze slogan zal vooral overdrachtelijk bedoeld zijn in de hoop hiermee ingenieurs en technici aan te spreken. Er spreekt immers een bepaald optimisme uit de slogan over wat de techniek vermag en dat valt waarschijnlijk goed bij de doelgroep van TVVL. De TVVL richt zich immers op "mensen met een hart voor techniek en innovatie". Hoewel de bedenker van de slogan waarschijnlijk vooral met instrumentele overwegingen heeft gekozen voor deze slogan, is het interessant om te kijken wat de uitspraak ons laat zien over de aard van de techniek.

Dr. mr. ir. N. (Neelke) Doorn, TU Delft

Veel mensen zien techniek als een instrument om een bepaald doel te bereiken. De techniek zelf is neutraal, het doel waarvoor techniek wordt ingesteld bevat bepaalde waarden. Als we kijken naar technologieën voor smart cities, dan beogen deze vooral een lager energieverbruik. Het uiteindelijke doel is aldus om een bijdrage te leveren aan de waarde "duurzaamheid". Binnen de techniekfilosofie is deze neutrale opvatting van techniek echter sterk achterhaald. Al tijdens het ontwerp krijgen technologieën bepaalde sociale en morele waarden ingebouwd die ook daadwerkelijk ons eigen handelen sturen.

In de architectuur wordt al eeuwenlang gebruik gemaakt van deze waardengeladenheid. Zo kent de geboortekerk in Bethlehem de zogenaamde "deur van nederigheid" die zo laag is gemaakt dat mensen gebukt binnen moeten komen, hiermee uitdrukking gevend aan de waarde van respect. Een vergelijkbaar voorbeeld zien we in de keizerlijke paleizen in China, waar de hoogte van de drempel bij de ingang van een ruimte de status van de gebruiker of bewoner van die ruimte aangeeft: hoe hoger de drempel, hoe meer moeite

mensen zich moeten doen om over de drempel de ruimte in te stappen en hoe meer respect hiermee betoond wordt. Een minder positief voorbeeld komt van de twintigste-eeuwse stedenbouwkundige Robert Moses, van wie bekend was dat hij racistische sympathieën had. Hij wilde voorkomen dat de luxe-stranden bij New York ook gebruikt zouden worden door arme en niet-blanke bezoekers. Hij maakte daartoe de viaducten over de toegangswegen naar de stranden zodanig laag dat personen-auto's van de rijke blanke bezoekers er wel onderdoor konden maar de bussen van het openbaar vervoer, waar de armere bezoekers van afhankelijk waren, niet. De ironie wil overigens dat nu, ruim een halve eeuw later, juist de luxe auto's van de rijkere mensen soms te hoog zijn om de viaducten te kunnen passeren.

Bij technologieën die ingezet worden om ons energiegebruik omlaag te brengen zien we ook dat de technologie ons gedrag in een bepaalde richting probeert te sturen. Zogenaamde persuasieve technologieën, zoals de thermostaat Toon van Eneco of het dashboard van veel hybride auto's, geven feedback op energieverbruik en hopen de gebruiker daarmee over te

halen zijn of haar gedrag aan te passen zodat het verbruik lager wordt. Aldus wordt de techniek zelf een soort handelend object. Dit hoeft niet direct problematisch te zijn. Het is echter wel belangrijk om te bedenken dat er soms strijdende waarden in het geding zijn. De slimme technologieën zijn duidelijk gericht op de waarde duurzaamheid, maar als er niet zorgvuldig wordt omgegaan met alle verzamelde informatie dan kunnen dergelijke slimme technologieën in strijd komen met de privacy van mensen.

Bij het ontwerpen van slimme technologieën is het dus zaak om niet rücksichtslos te optimaliseren voor één specifieke waarde, maar te kijken welke waarden nog meer in het geding zijn. Dit kan autonomie of privacy zijn, maar ook veiligheid of bijvoorbeeld gelijkheid. Alleen door ervoor te zorgen dat alle wenselijke waarden ook echt in de techniek zijn ingebouwd, kunnen we voorkomen dat de techniek tegen ons gaat handelen. Echte smart cities zijn dus nog steeds de steden die gebouwd zijn door smart people met een goede kijk op welke waarden er in het geding zijn.